

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات

گروه الهیات

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث

معناداری زندگی از دیدگاه قرآن

استاد راهنما:

دکتر محسن صمدانیان

استاد مشاور:

دکتر مهدی مطیع

پژوهشگر:

مریم مسیبی

بهمن ۱۳۹۰

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه الهیات

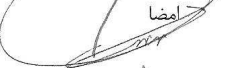

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی علوم قرآن و حدیث

خانم مریم مسیبی

تحت عنوان

معنا داری زندگی از دیدگاه قرآن

در تاریخ ۹۰/۱۱/۱۸ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر محسن صمدانیان	۱- استاد راهنمای پایان نامه
	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر مهدی مطیع	۲- استاد مشاور پایان نامه
	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر رضا شکرانی	۳- استاد داور داخل گروه
	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر حمید طاهر نشاط دوست	۴- استاد داور خارج از گروه
	امضای مدیر گروه		

تقدیر و شکر:

خدا را شاکرم که توفیق نخواستش و به انجام رساندن پایان نامه می حاضر را به بنده عنایت فرمود.

تقدیم به پدر و مادر دلسوزم

که عصاره‌ی عشق و معنویت را در کامم ریختند

و در پرورشم از دل و جان مایه گذاشتند و همچنین

همسر و فرزند عزیزم

که در این امر مرادلسوزانه یاری نمودند.

چکیده

زندگی بشری در دوره کنونی در سطحی از رشد واقع شده که معنا جویی در پرتو معنویت خواهی به عنوان یکی از عمیق ترین و اصیل ترین نیازها برای او مطرح است و این معرفت، در گذر از گذار خدایی علم، شکاکیت دینی و مشاهده عوارض دوری از دین و معنا برای بشر غربی حاصل شده است.

زندگی معنادار سلوک حیات انسانی بر مبنای آرمان رشد است، از این رهگذر سه مؤلفه انسان، هدف و حیات، ارکان مسئله معنا را تشکیل می دهد. در پی کشف دیدگاه قرآن پیرامون معناداری زندگی با استفاده از روش تحلیل موضوعی و استمداد از معنا شناسی لایه ای روشن می شود که انسان در کمال یابی سیری ناپذیر، به عنوان تحقق بخشی به هدف خداوند و با ایمان به معاد، استعدادهای خود را در مسیر عبودیت بارور می سازد تا سعه وجودی خود را بالا برده و از این طریق بهره خود را از حیات تعالی بخشد و از راه تعالی حیات به تعالی معنا برسد، هر چه پیمانۀ حیات فزونی یابد، مرگ کمتری را در بر می گیرد و معنای زندگی عمیق تر جلوه می کند. از نظر قرآن اولین سطح حیات، حیات دنیاست و فرآیند انتقال از این سطح به حیات طیبه که همان زندگی گوارا و قرین با رضایت است در پرتو پابندی به عهد فطری، پایداری در راه حق، شکیبایی در ترجیح ما عندالله به متاع نقد حیات دنیا و در نهایت ایمان به همراه نیکو کرداری حاصل می شود و از این طریق تلخکامی ناشی از حس خسران با زنده شدن به حیات طیبه گوارا می شود. این مهم در پرتو توجه به حقیقت حیات و معنای زندگی صورت عیان می کند، و حدیث علوی نیز مؤید آن است: «طوبی لمن علم من این و فی این والی این» (گوارایی و رضامندی باد بر آن کس که بداند از کجا آمده، در کجا و بهر چه قرار یافته و به کجا می رود). همچنین قرآن از دو مؤلفه برای تعالی یافتن حیات یاد می کند که یکی رزق گرفتن از جانب ذات ربوبی و دیگری لبیک گفتن به ندای منادیان ایمان و استجابت دعوت حیات بخشان است.

کلید واژه ها: قرآن، معنای زندگی، هدف زندگی، حیات طیبه.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول
۱	۱- کلیات
۱	۱-۱- تبیین مساله پژوهشی و اهمیت آن
۲	۲-۱- اهداف:
۳	۳-۱- فرضیات و پرسشها:
۳	۴-۱- پیشینه تحقیق:
۵	۵-۱- روش تحقیق
۶	۶-۱- تحلیل مفاهیم کلیدی بحث
۶	۶-۱-۱- تحلیل چیستی حقیقت انسان
۸	۶-۱-۲- چیستی زندگی انسان
۹	۶-۱-۳- تعریف معنا
۹	۶-۱-۳-۱- اسناد معنا به زندگی
۱۱	۶-۱-۴- عبارات هم ارز برای معنای زندگی
۱۲	۶-۱-۴-۱- رابطه معنا و هدف
۱۳	۶-۱-۴-۲- چیستی هدف
۱۴	۶-۱-۴-۳- هدف آدمیان، مشترک یا متکثر
۱۴	۶-۱-۵- امکان تعریف معنای زندگی به حد و رسم
۱۵	۶-۱-۵-۱- چراهای منجر به معنا یابی زندگی
۱۷	۶-۱-۵-۲- تعریف زندگی معنادار
۱۹	فصل دوم
۱۹	۲- پیشینه تحقیق
۱۹	۲-۱- زندگی انسان امروز و معنا:

عنوان

صفحه

۲-۱-۱-۱-آسیب شناسی بحران معنا:	۲۱
۲-۱-۱-۲-جریان شناسی علم با محوریت معنا:	۲۱
۲-۱-۲-جریان شناسی دین با محوریت معنا:	۲۵
۲-۲-۱-احوال انسان امروز از منظر روانشناسی	۲۹
۲-۳-۱-وضعیت اخلاقی انسان امروز	۳۱
۲-۴-۱-۲-پوچی	۳۳
۲-۳-۴-۱-تیین فضای بحث	۳۵
۲-۴-۴-۱-۲-نقد و بررسی آراء نیگل، نظریه پرداز پوچ گرایی	۳۵
۲-۲-دلائل معناداری زندگی:	۴۱
۲-۳-راه حل هایی در حل بحران معنا:	۴۲
۲-۳-۱-راه حل هایی برای زندگی معنا دار بدون حضور خدا	۴۲
۲-۳-۱-۱-بازگشت به روحیه علمی	۴۲
۲-۳-۱-۲-زندگی با توهم های کوچک	۴۲
۲-۳-۲-زیستن با خدا	۴۵
۲-۳-۱-۲-راه حل اسقف ها	۴۵
۲-۳-۲-۲-راه حل دین سازان:	۴۶
۲-۳-۲-۳-راه حل روانشناسان:	۴۷
۲-۳-۲-۴-زندگی در سایه خدای خیر خواه بدون تصدیق گزاره «خدا وجود دارد»	۴۸
۲-۴-معنا جعل یا کشف/درون زاد یا برون زاد:	۵۰
۲-۵-نظریات معنا داری حول منبع معنا بخشی:	۵۲
۲-۵-۱-نظریه های خدا - محور	۵۲
۲-۵-۲-نظریه های روح محور	۵۴
۲-۵-۳-تلفیق دو نظریه	۵۴
۲-۴-۵-طبیعت گرایی	۵۴
۲-۴-۵-۱-شخص گرایی (ذهن گرایی)	۵۵

عنوان

صفحه

۵۵	۲-۴-۵-۲ عین گرابی
۵۵	۲-۶- معنابخشی دین به زندگی
۵۷	۲-۷- جمع بندی نظریات معنا در مطالعات مغرب زمین
۶۰	فصل سوم
۶۰	۳- معنا داری زندگی در قرآن
۶۰	۳-۱- انسان شناسی قرآنی در آستانه معنابخشی به حیات
۶۱	۳-۱-۱- چستی انسان در قرآن:
۶۲	۳-۱-۱-۱- فرآیند تکوین خلقت جسمانی:
۶۴	۳-۱-۱-۲- بعد غیر جسمانی انسان در قرآن
۶۴	۳-۱-۲-۱- نهاد انسان
۷۸	۳-۱-۲-۲- نفس انسان
۸۴	۳-۱-۳- انسان در توصیفی دیگر
۸۸	۳-۲- هدف در قرآن
۸۸	۳-۲-۱- زیر ساخت فلسفی بحث هدف
۸۸	۳-۲-۱-۱- هدف و غایت در لغت و اصطلاح
۸۹	۳-۲-۱-۲- اهداف طولی
۸۹	۳-۲-۱-۳- انواع غایت
۹۰	۳-۲-۱-۴- اصل غایت
۹۰	۳-۲-۱-۴-۱- طرح دو اشکال بر اصل غایت
۹۵	۳-۲-۲- شاکله قرآنی بحث آفرینش و هدفمندی
۹۵	۳-۲-۲-۱- آفرینشی هدفمند
۹۶	۳-۲-۲- رجوع به خدا و معاد
۹۶	۳-۲-۳- هدف خلقت در قرآن
۹۷	۳-۲-۳-۱- آزمودن

عنوان

صفحه

۹۸ ۲-۳-۲-۲-۳ عبودیت و بندگی
۱۰۳ ۳-۲-۲-۲-۳ رحمت الهی؛ هدف نهایی آفرینش
۱۰۴ ۴-۲-۲-۲-۳ تبیین ارتباط طولی اهداف
۱۰۵ ۳-۲-۳-۲-۳ هدفداری انسان در زندگی
۱۰۵ ۱-۳-۲-۲-۳ موضعگیری در برابر فلسفه حیات و هدف زندگی
۱۰۷ ۲-۳-۲-۲-۳ هدف اعلی در لسان اندیشمندان
۱۱۰ ۳-۳-۳-۳ حیات انسان از منظر قرآن
۱۱۰ ۱-۳-۳-۳ معنا شناسی لغوی
۱۱۱ ۲-۳-۳-۳ وجوه معنایی حیات در نگاه اسلامی
۱۱۱ ۳-۴-۳-۳ حیات به معنی وجود و هستی
۱۱۲ ۴-۴-۳-۳ مترتب شدن آثار مطلوب هر چیز بر آن
۱۱۲ ۵-۴-۳-۳ تعریف برگزیده از حیات
۱۱۲ ۵-۳-۳-۳ انواع حیات در قرآن
۱۱۲ ۱-۵-۳-۳ حیات قائم به ذات
۱۱۴ ۲-۵-۳-۳ انواع حیات غیر قائم به ذات
۱۱۴ ۱-۲-۵-۳-۳ حیات جمادی
۱۱۴ ۲-۲-۵-۳-۳ حیات نباتی
۱۱۵ ۳-۲-۵-۳-۳ حیات حیوانی
۱۱۷ ۴-۲-۵-۳-۳ حیات انسانی
۱۳۳ ۳-۵-۳-۳ حیات بخشی (احیا) در قرآن
۱۳۴ ۲-۳-۵-۳-۳ معیار حیات داشتن
۱۳۵ ۳-۳-۵-۳-۳ احیاء در آیات قرآن
۱۳۶ ۶-۳-۳-۳ جمع بندی
۱۳۸ ۴-۳-۳-۳ حیات طیبه، سیمای زندگی معنادار در قرآن
۱۳۸ ۱-۴-۳-۳ عهد خداوندی

عنوان

صفحه

۱۳۸	۳-۴-۱-۱-معنای لغوی
۱۳۹	۳-۴-۱-۲-دلالیت معنایی عهد الله
۱۴۱	۳-۴-۲-جنبه عند الهی
۱۴۱	۳-۴-۲-۱-معنای لغوی
۱۴۱	۳-۴-۲-۲-حوزه معنایی عندالله در آیات قرآن
۱۴۲	۳-۴-۲-۳-توصیف حسن و نیکویی در عالم عند الله در موازات با حیاط طیبه
۱۴۶	۳-۴-۳-ایمان و عمل صالح
۱۴۶	۳-۴-۳-۱-تعریف ایمان
۱۴۸	۳-۴-۳-۲-رابطه ایمان و عمل
۱۵۰	۳-۴-۳-۱-ثمرات ایمان و عمل صالح، برکات حیاط طیبه
۱۵۴	۳-۴-۴-حیات طیبه
۱۵۴	۳-۴-۴-۱-بررسی واژگانی
۱۵۵	۳-۴-۴-۲-دلالیت معنایی حیات طیبه در تفاسیر
۱۵۶	۳-۴-۴-۱-۳-افرا زمانی بودن حیات طیبه

فصل چهارم ۱۵۹

۱۵۹	۴-تحلیل و بررسی
۱۶۰	۴-۱-جریان شناسی معنای زندگی
۱۶۰	۴-۱-۱-علت یابی دوری از معنا
۱۶۰	۴-۲-بیان عوارض بی معنایی
۱۶۰	۴-۳-بازگشت دوباره به معنا و معنویت
۱۶۱	۴-۴-محور تنوع نظریات معنا:
۱۶۱	۴-۵-ارکان دانش معنادار کردن زندگی
۱۶۱	۴-۴-۱-انواع نگرش به انسان به عنوان جوینده معنا
۱۶۱	۴-۴-۱-۱-تحلیل نظریات

صفحه	عنوان
۱۶۲	۲-۱-۴-۴ دیدگاه قرآن در رابطه با انسان
۱۶۳	۲-۴-۴ مسئله هدف در زندگی به عنوان شرط لازم برای معناداری زندگی
۱۶۳	۱-۲-۴-۴ تحلیل نظریات
۱۶۴	۲-۲-۴-۴ دیدگاه قرآن در رابطه با هدف زندگی
۱۶۵	۳-۴-۴ حیات انسانی به عنوان بستر عینیت بخشی به معنا
۱۶۸	فصل پنجم
۱۶۸	۵- نتیجه گیری
۱۶۸	۱-۵- جمع بندی و نتیجه گیری
۱۷۱	۲-۵- پیشنهادها
۱۷۱	۳-۵- محدودیت ها
۱۷۲	منابع

فصل اول

کلیات

۱-۱- تبیین مساله پژوهشی و اهمیت آن

پرسش از معنای زندگی از کهن ترین و پیچیده ترین مسائلی است که انسان تاکنون مطرح ساخته است . بررسی جریانی معنای زندگی نشان می دهد که منحنی این مفهوم با متغیر مواجهه با معنویت، در گذار از فرمان فرمایی کلیسا، به قدرت نمایی علم رسیده است و در طی این تحول جهان انسان مدار و ماده گرای مبتنی بر فناوری، با نفی هر گونه استعلا، بی آنکه بدانند گام به گام به سوی پوچی پیش رفته است .

واکاوی فکر فلسفی بشر ، نشان می دهد خلأ وجودی، ناشی از سهل اندیشی و پوسته نگری در باب معنای زندگی است . مشکلاتی چون معضل کرانمندی و برخورد با شرور و آفات، آدمی را در روزمرگی خود، آسوده رها نساخته و نیاز به کشف یا جعل معنایی فرامادی را، فوری و فوتی می نمایاند .

در این میان و در بین پاسخ هایی که فلاسفه در پی معنای زندگی ارائه داده اند، معنای دینی زندگی جایگاهی ویژه یافته، تا شاید بتواند نسبت آدمی با هستی و راز اینجا بودگی اش را آشکار کند و او را از سرگردانی در خلأ بی کران نجات دهد .

حال مسئله اینجاست که دین چگونه می تواند این نیاز مستمر و عمیق را پاسخ دهد و الگویی تأمین کننده نیاز خود شکوفایی و فرا نیاز کمال فراهم آورد، الگویی به گستردگی همه جنبه های زندگی و در تمام لایه های آن.

در نگاه اسلامی معنی داری ، هدفداری و جهت داری مثبت زندگی است، یعنی سیر و سلوک بالا برنده آدمی در مسیری که لله ای الله است (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) (البقره / ۱۵۶)، حرکتی فرا رونده از خویشتن که همان هجرت کمالی است .

انسان با مجاهده (الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا) (العنكبوت / ۶۹) و تزکیه (قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا) (الشمس / ۹) قدم به قدم این جذبه حبی را لیبیک می گوید و با ایمان به این معنا و عمل بر طبق آن، صورتگر حیات طیب می شود. آدمی در مسیر عبودیت با خود شکوفایی، سعه وجودی خود را رشد داده، قابلیت درک رحمت رحیمی حق تعالی را به فعلیت می رساند و اینگونه پله پله تا ملاقات خدا پیش می رود، به سوی غایتی که آمدنش از بهر آن بوده است.

این پژوهش در پی آن است تا ساختار هنجارین زندگی و مؤلفه هایش را چنانکه قرآن به آن شکل داده، ترسیم نماید و البته استخراج روشمند و ارائه تنظیم یافته آموزه های قرآنی ، به کمک منابع اصلی تفسیر، محور توجه این نوشتار است ، به گونه ای که جامع و مانع باشد و قابل تطبیق با سایر معادل های آن در دیگر ساحت های دانش، و گرنه تنها باری است گران بر دوش فربه علم.

۱-۲- اهداف:

۱. تبیین معنا داری زندگی
۲. ارائه بهترین « منبع تولید معنا » برای زندگی
۳. بیان دیدگاه قرآن پیرامون زندگی معنا دار و لوازم آن

۱-۳- پرسشها :

۱. منظور از زندگی معنادار چیست؟
۲. بهترین «منبع تولید معنا» برای زندگی چیست؟
۳. دیدگاه قرآن پیرامون زندگی معنادار و لوازم آن چیست؟

۱-۴- پیشینه تحقیق:

پرسش از معنای زندگی پیشینه‌ای به دیرینگی حیات آدمی دارد. از آنجا که معنا داری زندگی در فراز و فرود خود متأثر از علم و دین است، بررسی‌های جریانی این دو ساحت، آمیخته با مسئله معنا ضروری به نظر می‌رسد. تاریخ تحولات فلسفی نشان می‌دهد از قرن هجدهم تا نیمه اول قرن بیستم، دین و معنویت دینی رنگ باخت.

با پس زدن قدرت کلیسا، علم قدیسه‌ای شکوهمند شد و انسان مرکز مدار توجه و پایه استدلال‌های جهان‌شناختی قرار گرفت. علم آنچنان استوار و با گام‌های بلند به پیش آمد که گمان رفت، هر آن در گشودن راز هستی توفیق یابد. اما آنچه توجه را به خود جلب می‌کند این است که حتی در این فضای سکولار و الحاد اندیشه، معنا‌گرایی، بشرگرایی را به حال خود رها نساخت. در یافتن پاسخ معمای زندگی پس از راه‌حلهایی چون معنای درون‌زاد، که نیچه پرچم‌دار آن بود و تلقی کثرت‌گرایانه از معنای زندگی که توسط اومانیزم غیر دینی مطرح شد و بر اساس آن زندگی معنا دار در حد یک طرح خود ساخته و خودخواهانه که هیچ وجه برتری اخلاقی ندارد تنزل یافت، نهایتاً فکر فلسفی به آنجا رسید که انسان می‌تواند با شکوفا ساختن استعداد‌های خود، زندگی‌اش را معنادار سازد. ولی مشکل شکست و خطر ناکامی این جواب را هم به بن بست رساند و هیچ‌یک از نظریات طبیعت‌گرایانه روح تشنه بشر را در پی پاسخی در خور برای پرسش از معنای زندگی سیراب نکرد.

از دهه ۱۹۵۰ به بعد، جریان احیای معنویت به خصوص معنویت دینی ریشه گرفت. بشر که خود را در پاسخ به پرسش‌های جهان‌شناسی‌اش ناکام می‌یافت محتاطانه به دین بازگشت نمود تا شاید در پرتو دین و معنویت بتواند

هستی‌شناسی خود را بالنده کند. تا از خلأ وجودی و زندگانی تهی نجات یافته آزرده‌گی مسئله بی‌معنایی را از روان خود یکان یکان بر کند. و اینگونه در سوگ نشستگان مرگ خدا آرام آرام به نظاره رجعت او بر خاستند. باز نمود آنچه حول مسئله معنا گذشت درنگاشته‌های مغرب زمین فراوان به چشم می‌خورد که البته در مقابل حیاتی بودن پرسش از معنا کاستی‌های فراوان دارد. نوشته‌های معاصر در مورد معنای زندگی را می‌توان در دو شاخه اصلی روانشناسی و فلسفه تحلیلی بررسی کرد:

در زمینه روانشناسی آثار ویکتور فرانکل (۱۹۰۵-۱۹۹۷) جایگاهی ویژه دارد. وی مبدع نظریه معنا‌رمانی (لوگوتراپی) است. او زندگی را دارای معنایی غایی می‌داند و دین را تحقق خواست معنای غایی بشر بر می‌شمارد. «خدا در ناخودآگاه» و «فریاد ناشنیده برای معنی» دو اثر برجسته وی در این زمینه است. در شاخه فلسفه تحلیلی نگاشته‌ها اکثراً به نظریات معنا اعم از طبیعت‌گرایانه و فرا طبیعت‌گرایانه پرداخته‌اند و عموماً، نظرپردازی به گونه تحلیلی هنجاری درباره معنای زندگی است. مجموعه‌های اصلی در این رابطه عبارت‌اند از:

ساندرس و چنی (۱۹۸۰) در کتاب *The Meaning of Life: Questions Answers and Analysis*

کلمک (۱۹۸۱) در کتاب *The Meaning of Life* و هانفلینگ (۱۹۸۷) در کتاب *Life and Meaning* همچنین می‌توان از کتب زیر به عنوان نمونه نام برد:

آیر (۱۹۹۰) در کتاب *The Meaning of Life*، سینگر (۱۹۹۶) در کتاب *How Are We to*

Live?، کیکز (۲۰۰۰) در کتاب *The Meaning of Life*، ویلیامز (۱۹۹۹) در کتاب *Kant and the*

Question of Meaning، واکر (۱۹۸۹) در کتاب *Religion and Meaning of Life and Death*

موارد زیادی از این دست که غالباً به فارسی ترجمه نشده‌اند.

در میان تمام این آثار آنچه عمیقاً نایافته به چشم می‌خورد، ارائه مبحثی کاربردی است تا به آدمی بگوید تنهایی خود را چگونه و به چه چیز پیوند بزند تا روح اندوهباری که از خود آگاهی جهانی اش حاصل شده آرام یابد. به نظر می‌رسد ریشه ناکامی سیل کتاب‌هایی که به ما می‌گویند چگونه زندگی کنیم، در رسیدن به این مهم، الهی نبودن آنهاست از این رو بررسی معنای زندگی از دیدگاه قرآن فرا روی این پایان‌نامه قرار گرفته است البته با این رویکرد که قالب بیان مطالب به گونه‌ای تنظیم یابد که قابل مقایسه تطبیقی با سایر مدل‌های حیات مطرح شده

در منظر دانشمندان مغرب زمین باشد. شایان ذکر است از جمله تلاش هایی که در ایران پیرامون معنای زندگی صورت گرفته ترجمه معدودی از کتب مذکور است؛ در این زمینه می توان به فصلنامه نقد و نظر شمارگان ۲۹-۳۱ اشاره نمود که حاوی مقالاتی ترجمه ای و گزارش وار در ارتباط با معرفی آثار تالیفی غربی است. همچنین همایش ملی معنا داری زندگی از دیگر فعالیت های این حوزه است که اردیبهشت ماه ۸۸ در دانشگاه اصفهان بر گزار گردید و در طی آن به بررسی مسأله معنا در ابعاد گونه گونه آن پرداخته شد.

۱-۵- روش تحقیق

فهم متن همگام باخیزش علم و فن، پیچیدگی ها و قانون مندی های ویژه ای یافته و مکاتب مختلفی را پرورانده است.

معناشناسی به عنوان ابزار شناخت ساز و کار معنا، متن را که واسطه میان گیرنده و فرستنده پیام است مورد مطالعه قرار می دهد؛ با این رویکرد که آنچه ذهن مؤلف قصد القای آن را دارد آشکار کند و در این راستا روش های مختلفی را متناسب با ویژگی ها و ساختار معنایی متن اتخاذ می کند.

یکی از کاربردهای معناشناسی در فرهنگ اسلامی، مطالعات قرآنی است. برای رمزگشایی معنایی در قرآن باید به ویژگی های متن آن توجه نمود. فرازمانی و فرامکانی بودن قرآن در کنار نوع نزول تدریجی، توزیع موضوعی رادرسرتاسر متن ایجاد کرده که نیازمند نگاهی کل نگر و سیستمی به قرآن، با رویکرد تفسیر موضوعی است.

از سویی دیگر نزول یکباره قرآن ما را با متنی چند لایه و چند بطنی روبرو می کند که لایه های عمیق و بالایی آن وحدت و بسط دارند و لایه هایی پابینی کثرت و لفظ. از این رو این فضای متن به روشی نیازمند است، تا با لحاظ کردن لایه مندی قرآن چه عرضی و چه طولی، در رمزگشایی معنایی کارآمد باشد. در این راستا معناشناسی لایه ای برگرفته از نشانه شناسی لایه ای راهگشا می نماید.

در نشانه شناسی لایه ای، هر متن یک لایه فرض می شود که با متن های دیگر ارتباط برقرار می کند. اجزای متن چه عرضی، چه طولی نیز در اصل لایه هایی است که با هم ارتباط معنادار دارند. متن شبکه ای باز است از لایه های متن متفاوت، نه به این معنا که لایه ها صرفاً در کنار هم قرار می گیرند و یا به هر طریق ممکن با هم مجاور می شوند، بلکه باید گفت که این لایه ها هم دارای سازمانی درونی هستند و هم متن از لایه های متعددی تشکیل شده

است که هر یک خود، نمود عینی متنی یک نظام رمزگانی اند. تردیدی نیست که بسته به متن، برخی لایه ها یا حتی گاهی یک لایه نسبت به لایه های دیگر اصلی تر است، یا اصلی تر تلقی می شود و در تجلی های متفاوت متنی حضور ثابت دارد و لایه های دیگر بافتی متغیر هستند. پس در واقع هر لایه متنی در رابطه با دیگر لایه های متنی وجود دارد. لایه های متنی در تعامل با یکدیگر و در تأثیر متقابلی که از هم می پذیرند، به مثابه متن و به مثابه عینیت ناشی از یک نظام دلالتگر، تحقق یافته و تفسیر می شوند. (سجودی، ۱۳۸۳: ۱۵۸)

نگاه کل نگروسیستمی، توجه به میدانهای معنایی واژگانی و استمداد از معناشناسی لایه ای، ابزار این نوشتار است در کشف دیدگاه قرآن در زمینه زندگی معنادار و البته به قدر بضاعت و توفیق. چه اینکه جاری شدن چشمه های حکمت ابزاری برتر می طلبد.

۱-۶- تحلیل مفاهیم کلیدی بحث

پس از بیان مقدمات بحث، لازم است به تحلیل مفاهیمی که در بحث معنای زندگی مدخلیت دارد، پرداخت. پیش از هر چیز مناسب است که با نگاهی به مفهوم اساسی چیستی انسان، مقصود از زندگی معنادار این موجود آشکارتر گردد.

۱-۶-۱ تحلیل چیستی حقیقت انسان

سخن از حقیقت انسان، گفتن از اوصاف و ویژگیهای ذاتی موجودی است که پیچیدگی فراوان و اضلاع متعدد دارد. بنابراین، به یک تعریف کوتاه یا عبارت مختصر نمی توان اکتفا نمود. در عصر ما به اذعان پژوهشگران حوزه علوم انسانی عبارات منطقی چون «حیوان ناطق» یا «حیوان خرد ورز» و... نمی تواند در شناخت حقیقی انسان راه گشا باشد. در واقع هر گونه تلاش برای تعریف انسان بر اساس اوصاف ماهوی اش اگر هم ممکن باشد، مفید نیست. زیرا هدف در این شناخت آن است که بتوان در عمل احوالات مختلف زندگی بشر را به نحو معناداری تحلیل نمود و روش درست زندگی و افق سعادت و ملاک در راه سعادت بودن را نمایاند و این تنها با عطف توجه به «موجود بودن» انسان میسر است.